

УДК 351.824.1

Сторчеус О.М.,

к. держ. упр.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Визначено концептуальні основи формування нової промислової стратегії на регіональному рівні. Обґрунтовано парадигму державного регулювання розвитку територіальних промислових комплексів з урахуванням економічної безпеки. Удосконалено механізм державного регулювання розвитку територіальних промислових комплексів. Проаналізовано ресурси і чинники розвитку промислових комплексів на регіональному рівні. Розроблено методичні підходи оцінки рівня використання стратегічного потенціалу регіонального промислового комплексу з метою застосування їх у системі державного управління.

Ключові слова: державне регулювання, територіальні промислові комплекси, економічна безпека, стратегія розвитку, промислова політика.

Аннотация. Определены концептуальные основы формирования новой промышленной стратегии на региональном уровне. Обоснована парадигма государственного регулирования развития территориальных промышленных комплексов с учетом экономической безопасности. Усовершенствован механизм государственного регулирования развития территориальных промышленных комплексов. Проанализированы ресурсы и факторы развития промышленных комплексов на региональном уровне. Разработаны методические подходы оценки уровня использования стратегического потенциала регионального промышленного комплекса с целью применения их в системе государственного управления.

Ключевые слова: государственное регулирование, территориальные промышленные комплексы, экономическая безопасность, стратегия развития, промышленная политика.

Summary. The basic concepts of forming a new industrial strategy at the regional level. Substantiates the paradigm of state regulation of local industrial complexes including economic security. Developed approaches to institutional interactions in the system of state regulation of the development of local industrial complexes including economic security. Improved mechanism of state regulation of the development of local industrial complexes. Analysis of resources and factors of development of industrial complexes at the regional level. Methodical approaches to evaluation of potential strategic use of regional industrial complex in order to use them in government. A practical guidance to public authorities to regulate the development of local industrial complexes including economic security.

Key words: the government regulation, the territorial industrial complexes, the economic safety, the development strategy, the industrial policy.

Постановка проблеми. Проблеми державного регулювання розвитку територіальних промислових комплексів з урахуванням економічної безпеки вивчені достатньо. Так, зокрема, потребують уточнення принципи та зміст регіональної промислової політики розвитку територіальних промислових комплексів. Існує необхідність удосконалення структурних елементів територіальних промислових комплексів і системи регулювання їх взаємодії. На даний час потребує розробки стратегія розвитку промислових комплексів регіону з урахуванням забезпечення економічної безпеки.

Метою даної статті є висвітлення державного регулювання розвитку територіальних промислових комплексів в контексті економічної безпеки.

Аналіз наукового доробку. Питання державного регулювання територіального розвитку розглядали О.І. Амоша, Г.В. Балабанов, С.О. Біла, П.Т. Бубенко, З.С. Варналій, З.В. Герасимчук, А.П. Голіков, В.Г. Горник, М.І. Долішній, В.Ю. Керецман, О.Б. Коротич, А.Г. Мазур, С.А. Мельник, В.І. Нудельман, Г.С. Одінцова, Н.В. Павліха, В.І. Павлов, В.А. Поповкін, С.А. Романюк, Д.М. Стеченко, Г.Ф. Столбов, В.М. Ходачек, М.Г. Чумаченко, Б.М. Штульберг та інші.

Виклад основного матеріалу. Визначено, що національний характер промислової політики на регіональному рівні повинен будуватися на основі тісної взаємодії органів влади, представників бізнес-співтовариства і експертного співтовариства.

Доведено, що на рівні регіонів необхідно спиратися на три головні принципи промислової політики: по-перше, відштовхуватися не від чиновницьких пристрастей або від успішних галузей за кордоном, а від потреб вітчизняного бізнесу, допомагаючи йому активніше рости; по-друге, активна, стимулююча державна політика відносно одних видів бізнесу не повинна здійснюватися за рахунок інших; по-третє, принципово важливим є коректне визначення критеріїв відбору підтримуваних проектів (вони мають бути прозорими, незалежними від власних інтересів).

Встановлено, що основними напрямками формування нової промислової стратегії є орієнтація на інноваційну модель розвитку, підвищення конкурентоспроможності промисловості, стимулювання експортного виробництва та проведення ефективною інвестиційної політики. Така стратегія має на меті створити промисловий комплекс, в якому переважають п'ятий та шостий технологічні уклади, і передбачає створення конкурентоспроможного, високотехнологічного, інтегрованого з наукою та здатного до саморозвитку територіального промислового комплексу, структура якого відповідає ресурсному потенціалу держави, регіону і потребам ринку. Для формування конкурентного промислового комплексу мають бути задіяні механізми переорієнтації виробництва на нові технологічні уклади, модернізацію та переоснащення основних засобів на основі інновацій.

Визначено комплекс параметрів, які характеризують рівень інноваційного розвитку господарства регіону: наукоємність виробництва,

якість та конкурентоспроможність продукції, техніко-економічний рівень продукції, оновлення продукції (технології), експортоспроможність продукції.

Особливу увагу необхідно приділяти формуванню та розвитку інтелектуального капіталу в сукупності промислового розвитку. Для оцінки складових інтелектуального капіталу пропонується використовувати наступні показники: людський капітал (склад людських ресурсів організації і управління ними; міра задоволеності персоналу; продажі з розрахунку на кожного зайнятого; додана вартість з розрахунку на кожного зайнятого; витрати на навчання з розрахунку на одного зайнятого; кількість робочих днів, витрачених протягом року на підвищення кваліфікації працівників; плинність кадрів), споживчий капітал (склад клієнтів, способи взаємодії з клієнтами і міра задоволення їх потреб; прибуток з розрахунку на клієнта; клієнти, що формують імідж організації; кількість клієнтів, їх «вікова структура» (як довго вони є клієнтами організації); повторюваність замовлень), організаційний капітал (застосування інформаційних систем; ефективність адміністративних систем і організаційних структур; інвестиції в нові філії і в нові методи управління; інвестиції в НДР; інвестиції в інформаційні системи, технології; стабільність організації; частка експорту високотехнологічної продукції).

Запропоновано при розгляді парадигми промислового комплексу з позиції компонентів функціональної структури виділити шість основних взаємозв'язаних сфер. Серед них визначено наступні: виробничо-економічна сфера (включає галузеві і регіональні комплекси матеріального виробництва); фінансово-економічна сфера (що забезпечує фінансові зв'язки галузей території на основі бюджету регіону); соціально-демографічна сфера (комплекси усіх галузей відтворення духовно-

культурного розвитку населення території); сфера регіонального господарства (інфраструктурні комплекси, що забезпечують життєдіяльність території); природно-екологічна сфера (де комплекси зайняті рішеннями проблем раціонального природокористування); адміністративно-правова і політична сфера (що включає комплекси функціонування державних і регіональних органів влади і контролю в регіоні).

У змістовному плані парадигма господарсько-промислового комплексу в територіальному розрізі базується на п'яти концепціях: господарсько-промисловий комплекс – як квазідержавна, як квазігалузь, як квазікорпорація, як регіональний квазіринок, як квазісоціум.

Організаційна взаємодія із забезпечення життєдіяльності регіональних господарських комплексів реалізується шляхом розробки моделі політики взаємодії на територіальному рівні, яка включає взаємодію органів влади, бізнесу і громадянського суспільства на основі реалізації соціально-економічних інтересів шляхом розвитку партнерських стосунків в системі технологічної, галузевої, регіональної і міжрегіональної кооперації і розвитку інтеграційних процесів.

Визначено, що економічну безпеку територіальних комплексів слід розглядати як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів особи, населення, територіального співтовариства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Запропоновано виокремити такі типи стратегій забезпечення економічної безпеки, як: недопущення переростання факторів дестабілізації в загрозу безпеки, припинення дії вже існуючих загроз; зусилля, спрямовані на відновлення безпечного стану об'єкту, тобто на компенсацію збитку, що наноситься якою-небудь загрозою. При виборі типу стратегії перевага має бути віддана стратегії першого або другого

типу.

Прагнення до реалізації ефективного регулювання економічних процесів в Україні та забезпечення економічної безпеки зумовлюють здійснення послідовної, чітко структурованої діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, визначають високу потребу вдосконаленні та практичному впровадженні механізмів регулювання економічної безпеки.

Доведено, що механізми державного регулювання економічної безпеки регіонів об'єднують систему послідовних етапів, взаємопов'язаних структурних елементів, що взаємодіють, які визначають порядок, особливості, методи та інструменти цілеспрямованого інноваційного впливу органів державної влади й місцевого самоврядування (суб'єктів управління) на соціально-економічні процеси на рівні країни та регіонів (об'єкти управління) з метою перешкоджання виникненню, послаблення або подолання загроз економічній безпеці.

З'ясовано, що механізм державного регулювання економічної безпеки регіонів включає механізм формування та механізм реалізації економічної безпеки. Механізм формування економічної безпеки передбачає виявлення сукупності структурних елементів системи безпеки (інтересів, загроз безпеці та їх причин); визначення їхнього місця в системах національної безпеки, державного та регіонального управління; створення теоретичних засад управління економічною безпекою; оцінку стану й можливостей державного та регіонального регулювання щодо забезпечення її безпеки.

Проведений в дисертації аналіз дозволив виявити основні види внутрішніх (корупція у державних органах влади, наявність безробіття, глибоке розшарування населення, низькі темпи розвитку регіонів, високий рівень і масштабність кримінального тиску на малий і середній бізнес,

швидке поширення наркоманії, алкоголізму, помилки і прорахунки в зовнішньоекономічній політиці, культ бюджетного утриманства, помилки у формуванні регіональної економічної політики) та зовнішніх (виклики глобалізації, проникнення міжнародного тероризму, контрабандне постачання, приплив робочої сили, хаотичні зміни в митній політиці) загроз розвитку регіональних промислових комплексів.

Доведено, що механізм реалізації економічної безпеки регіонів окреслює процес формування комплексу організаційно-управлінських заходів щодо створення умов реалізації основних положень Стратегії національної безпеки; передбачає розробку напрямів удосконалення концептуальної, законодавчої, нормативно-правової бази щодо забезпечення економічної безпеки, запровадження науково обґрунтованої системи оцінювання та виміру економічної безпеки; формування ефективної державної та регіональної політики щодо скасування загроз національній безпеці, створення в регіонах механізмів саморегуляції досягнення економічної безпеки.

З'ясовано, що для виміру потенціалу промислових комплексів на регіональному рівні потрібне розмежування ресурсів і чинників виробництва та умов їх розвитку.

До основних регіональних чинників відносять: економіко-географічне положення, населення і трудові ресурси, виробничий апарат, інфраструктура, локалізовані природні ресурси - енергетичні, мінерально-сировинні, біологічні, водні, транспортний чинник, науково-технічний потенціал, форми територіальної організації господарства, якість менеджменту, соціальний клімат та ін.

Терміном "ресурси" позначаються поновлювані (сонячна енергія, ліси, сільськогосподарські культури), не поновлювані (корисні копалини - нафта, газ та ін.) ресурси, а також продукція і послуги невиробничого

характеру, призначені для особистого споживання.

Комплексний аналіз людських, матеріально-технічних, інституціональних, організаційних, інформаційних і фінансових ресурсів формування і розвитку регіонального промислового комплексу дозволив якнайповніше виявити резерви зростання стратегічного потенціалу, змодельовати процеси їх використання і розробити відповідні механізми впровадження цих моделей в практику управління.

Встановлено, що рівень розвитку кожного з чинників і їх ефективного комбінування у рамках виробничого процесу визначає продуктивність останнього і виражає досягнутий рівень культури людського буття. Усі регіональні чинники в умовах сучасної ринкової економіки набувають форми капіталу і тій його форми, в якій капітал визначає собою економічну організацію сучасного суспільства.

Саме капітальна форма чинників, процесів і продуктів їх взаємодії і породжує різноманітні протиріччя сучасного регіонального господарства. Доведено, що в Україні існує значний незадіяний ресурсний потенціал регіонів і його міжгалузевих комплексів, що відбиває незадовільний стан територіального відтворення у формі людського, технічного, природного, інституціонального, організаційного і інформаційного капіталу.

Визначено, що стратегія реалізації основних напрямів забезпечення економічної безпеки регіонів повинна бути спрямована на формування передумов для трансформації регіональних соціально-економічних систем, а саме:

- реструктуризацію економіки з переважним розвитком, з одного боку, найбільш прибуткових і перспективних на даний період часу галузей, а з іншого – таких, що мають довгострокові економічні переваги в загальній системі територіального поділу праці;
- реанімацію або активізацію власних джерел розвитку;

- формування територіально-виробничих комплексів, які орієнтовані на потреби ринку і швидко реагують на кон'юнктурні зміни;
- розвиток міжрегіональних інфраструктурних систем з гідним представництвом території.

Запропоновано в умовах виробничого спаду і слаборозвиненої ринкової інфраструктури задіяти всі механізми державного регулювання розвитком промислових комплексів регіонів за такими напрямками:

по-перше, держава повинна найактивніше стимулювати підвищення конкурентоспроможності промисловості регіонів. Це передбачає інвестиції в науку й нові технології, професійну підготовку, розвиток комунікацій і інформаційних мереж, підкріплення податковими кредитами та всім комплексом заходів для стимулювання інвестиційно-інноваційної активності. Важливий напрям - державний захист інтелектуальної власності українських товаровиробників (у тому числі у формі субсидування їх витрат на патентування своїх винаходів за кордоном);

по-друге, потрібна активна участь держави в підвищенні якості та вдосконаленні структури сукупного попиту в регіонах. Найважливішими інструментами механізмів державного регулювання повинні стати: конкурсний розподіл замовлень серед підприємств і фірм на виробництво високотехнологічної продукції; установлення твердих (наближених до світових) стандартів при її прийманні; налагодження системи сертифікації виробів; постійний моніторинг технологічних інновацій у розвинутих країнах; патентна політика; надання фінансових і податкових пільг підприємствам, що інвестують у нові технології тощо;

по-третє, пряма державна підтримка конкурентоспроможних секторів регіонів через інвестиції в інфраструктуру, залучення іноземного капіталу, стимулювання найбільш ефективних фірм і підприємств.

Запропоновано технологію програмно-цільового управління

економічною безпекою регіону яка здатна гнучко реагувати, на економічні, соціальні і політичні умови як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, що постійно змінюються. Якість системи управління економічною безпекою регіону забезпечується ефективністю ухвалення управлінських рішень, що враховують систему взаємних економічних інтересів господарюючих суб'єктів і регіональних органів управління. Встановлено, що до дій із забезпечення економічної безпеки регіону потрібно віднести виявлення, класифікацію факторів дестабілізації безпеки і контролю над ними, ідентифікацію загрози, розробку заходів із подолання факторів, що вийшли з під контролю. Особливу уваги слід приділяти моніторингу загроз, який має бути результатом взаємодії усіх зацікавлених служб і повинен здійснюватися на основі принципу безперервності спостереження за станом об'єкту моніторингу з урахуванням тенденцій розвитку його потенціалу, фактичного стану, загального розвитку економіки, політичної обстановки і дії інших факторів. Для проведення моніторингу потрібне відповідне правове, методичне, організаційне, інформаційне, технічне забезпечення. Доведено, що найбільш ефективним механізмом формування економічної безпеки розвитку промислових комплексів територій є оцінка інтегрального показника рівня соціально-економічної безпеки на підставі визначення індикативних показників сфери життєдіяльності і економічної безпеки території.

Для попередження та подолання економічної небезпеки в процесі взаємодії регіональних органів управління і суб'єктів господарювання доцільно використовувати регулятори (дотації підприємствам; податкові пільги, відстрочення, розстрочки зі сплати податків, пенні і штрафів, а також орендних платежів до бюджету; кредитування на пільгових умовах, під гарантії місцевих і регіональних органів влади) та стимулятори фінансово-господарської діяльності (безкоштовне виділення будівель і

земельних ділянок; інформаційне забезпечення; розміщення регіонального (місцевого) замовлення, постачання продукції на конкурентній основі тощо). Визначено, що оцінка рівня використання стратегічного потенціалу регіонального промислового комплексу є найважливішим чинником процесу стратегічного планування у системі державного управління. В дисертації розроблено аналітичний інструментарій декомпозиції стратегічного потенціалу регіонального промислового комплексу на прості складові, що припускає виділення п'яти основних блоків з відповідним по елементним представленням кожного.

Продуктовий блок характеризує напрями діяльності регіонального промислового комплексу і їх результати у вигляді продуктів і послуг. Функціональний блок включає функції безпосередньо виробничого призначення і транзакційну діяльність суб'єктів регіонального промислового комплексу. Ресурсний блок характеризує систему якісних і кількісних показників стану матеріально-технічних, фінансових, інформаційних і трудових ресурсів економічного комплексу регіону. Організаційний блок охоплює характеристики організаційної структури, організаційної культури і показників технології процесів за усіма функціями і промисловими проектами. Оцінка стану управлінського блоку базується на результатах комплексного аналізу процесів управління (загальне, функціональне і проектне керівництво), основних функцій управління (планування, організація, мотивація, контроль і координація) і самого стилю управління (поєднання автономності і централізації, ефективність делегування повноважень).

Слід зазначити, що пропонований підхід до оцінки і виміру стратегічного потенціалу регіональних комплексів обумовлюється високою мірою складності використання формалізованих методів для підсумкової кількісної оцінки. Для цілей експрес-аналізу можуть бути

використані експертні оцінки характеристики рівня стану компонентів кожного з представлених блоків.

З урахуванням багаторівневого системного характеру регіонального промислового комплексу представляється доречним виділення домінантної групи елементів, а точніше базового блоку стратегічного потенціалу регіонального промислового комплексу.

Комплексний аналіз людських, інформаційних, матеріально-технічних і інформаційних ресурсів формування і розвитку промислового комплексу регіону дозволить виявити резерви стратегічного потенціалу, змоделювати процеси їх використання і розробити відповідні організаційні схеми впровадження цих моделей у практику управління регіональним промисловим комплексом.

Висновки. Встановлено, що промислова політика на регіональному рівні має будуватися на основі тісної взаємодії органів влади, представників бізнес-співтовариства та громадянського суспільства. Визначено основні концептуальні основи формування нової промислової стратегії на регіональному рівні. Обґрунтовано парадигму промислового комплексу з урахуванням економічної безпеки. Розвинуто підхід до формування організаційної взаємодії із забезпечення життєдіяльності регіональних господарських комплексів. Удосконалено механізм державного регулювання розвитку територіальних промислових комплексів шляхом інтегрування в нього механізмів формування та реалізації економічної безпеки. Запропоновано підхід до оцінювання рівня використання стратегічного потенціалу регіонального промислового комплексу з метою застосування його у системі державного управління.

Список використаних джерел:

1. Сторчеус О. М. Сутність регулювання промислового комплексу регіону [Електронний ресурс] / О. М. Сторчеус // Державне управління : удосконалення та розвиток. – 2010. – № 4. – Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nauka.com.ua>.

2. Сторчеус О. М. Механізми реалізації регіональної промислової політики / О. М. Сторчеус // Інвестиції : практика та досвід. – 2010. – № 14. – С. 73-77.
3. Сторчеус О. М. Економічна безпека регіональних промислових комплексів з урахуванням інвестиційної складової / О. М. Сторчеус // Інвестиції : практика та досвід. – 2010. – № 13. – С. 36-40.
4. Сторчеус О. М. Моделювання безпечних напрямів регіональної промислової політики / О. М. Сторчеус // Економіка та держава. – 2010. – № 9. – С.126-128.
5. Сторчеус О. М. Моніторинг загроз безпеці промислового комплексу регіонів / О. М. Сторчеус // Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Управління» Вип. 4 (14). Державне управління та місцеве самоврядування / За заг. ред. В. К. Присяжнюка, В. Д. Бакуменка. – К. : ВПЦ АМУ, 2010. – С. 400-408.

Рецензент: доктор наук з державного управління, професор Бесчастний В.М.